

ОСОБИСТІТЬ РЕДАКТОРА ЯК СУБ'ЄКТА КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

2005 р., О.А. Жирун

*старший викладач кафедри психології і педагогіки
Національного технічного університету України
„Київський політехнічний інститут”*

У процесі трансформації сучасного суспільства все більшої актуальності набуває проблема професійного розвитку, а тому й професійного спілкування. Професійна майстерність залежить не тільки від якості викладання у вищій школі, але й значною мірою від наявності та рівня розвитку стрижневих професійно значущих якостей особистості, що забезпечують ефективність професійної діяльності.

Ефективно організована редакційна діяльність вимагає її осмислення на теоретичному рівні з чітким усвідомленням предмета діяльності, системного характеру її організації. Без осмислення принципів взаємодії неможлива ефективна професійна підготовка майбутніх редакторів. На наш погляд, такими принципами є:

- 1) принцип врахування інтересів і потреб автора;
- 2) принцип врахування індивідуальної неповторності та цінності кожного учасника редакційного процесу;
- 3) принцип доброзичливості і відкритості в спілкуванні (відносин між учасниками редакційного процесу повинні бути, по можливості, позбавлені всіляких стереотипізованих уявлень);
- 4) принцип вірогідності, точності і доступності інформації: інформація має властивість трансформуватися (змінюватися) як у бік зменшення, так і збільшення; злагодженість роботи редактора з автором залежить від того, наскільки вчасно інформація потрапляє до кожного учасника редакційного процесу, і від того, наскільки ця інформація є точною і достовірною;
- 5) принцип компетентності;
- 6) принцип розумного сполучення прав і обов'язків учасників редакційного процесу;
- 7) принцип розумності та відповідності вимог: кожен учасник редакційного процесу має свою “межу” в системі пропонованих вимог; ці вимоги повинні відповідати інтелектуальному і функціональному рівневі учасників редакційного процесу;
- 8) принцип обґрунтованого вибору стратегії і тактики організації редакційного процесу і керування ним.

Як відомо, основу спілкування становлять специфічні суб'єкт-суб'єктні відносини, які:

- розкривають систему відносин, характерну для індивідуального рівня буття, що розглядається з огляду на принцип дії суспільних відносин і суспільної форми діяльності;
- виступають базовими для дослідження спілкування і розкриття особливостей діяльності; діяльність виступає умовою спілкування, а воно, у свою чергу, умовою діяльності; на їх перетині виникає новий предмет дослідження – спільна діяльність.

Згідно з цим концептуальним підходом, основним предметом дослідження в цьому разі виявляється саме особистість, взята у системі множинних, розпідпорядкованих суб'єкт-суб'єктних відносин [10]. Удосконалення індивіда як учасника комунікативної діяльності відбувається завдяки вдосконаленню спільного способу дій, мобілізації ресурсів. У спільній діяльності суб'єкт не тільки навчається спілкуватися з іншими, а й розвиває здатність до самоорганізації та саморегуляції.

Привернув нашу увагу і феномен “міжособистісного зворотного зв'язку” як важлива складова всіх сторін спілкування. За визначенням психологів, зворотний зв'язок містить інформацію про іншу людину, виступає регулятором взаємодії, передумовою, механізмом і продуктом соціальної перцепції [3].

Отже, головним компонентом редакційної діяльності, що здійснює провідні функції, є власне сам редактор. Об'єктом діяльності редактора виступає не тільки текст як зміст діяльності, а й сам автор тексту. Такі комунікативні дії редактора (як суб'єкта редакційно діяльності) спрямовуються на об'єкт через інформаційний зміст опрацьованого тексту. В результаті таких дій в автора має сформуватися певний вид ставлень до взаємодії з автором.

У процесі взаємодії редактора з автором реалізується не тільки інформаційний, але і психологічний контакт, пов'язаний з психологічним станом партнерів по спілкуванню. Він виражається у взаємосприйнятті, взаєморозумінні, взаємовпливі людей один на одних.

Взаємини редактора з автором не можна розглядати як однобічний процес впливу одного учасника редакційного процесу на іншого, оскільки автор не є пасивним стосовно редактора – він впливає на нього за допомогою зворотного зв'язку, опосередковано вносячи при цьому корективи через текст у ході всього редакційного процесу. Тому об'єктивним є підхід, згідно з яким говорять про суб'єкт-предмет-суб'єктні відносини в процесі взаємодії редактора з автором. Також на це впливає приналежність редактора одразу до трьох типів професійної взаємодії – “людина – людина”, “людина – знакова система”, “людина – художній образ”.

Тип “людина – знакова система” передбачає орієнтування у науковій картині світу, добре володіння письмовим мовленням, бездоганну грамотність. Людині, що належить до цього типу професій, потрібні вдумливість та систематичність в роботі, добре зосередження уваги на знаковому матеріалі, здатність сприймати та утримувати в пам'яті великий обсяг словесно-логічної інформації. Важливі аналітичність та критичність сприймання знакового матеріалу. Необхідно утримувати в

пам'яті системно організовані, пов'язані між собою блоки образів (наприклад, “про оформлення рукописів”, “про правила редагування” тощо): без чіпкої пам'яті на словесно-логічний матеріал робота редактора неможлива. Потрібні також емоційна стійкість, почуття слова, контексту.

Тип “людина – художній образ”, як правило, вимагає нестандартне мислення, не обмежене шаблонами та стереотипами, розвинуте естетичне відчуття та художній такт (поважне відношення до витвору автора, як твору мистецтва). Цей тип характеризує також гнучкість у прийнятті рішень та чітке усвідомлення відповідальності за формування духовної культури читача.

У дослідженні нас цікавить саме тип відносин “людина – людина”. Професійна діяльність цього типу (людина – людина) залежить від певних психологічних особливостей (за В.Д. Шадріковим):

- виконавчо-руховий аспект: вербальні дії (професійне спілкування вимагає певних особливостей мовлення – чіткості, певного темпу, зрозумілості змісту висловлювань);
- міміка, пантоміміка, стиль;
- пізнавальній діяльності притаманні складність, поточність та нестандартність, нечіткість предметів розгляду, спостережливість до співбесідника, здатність змоделювати його внутрішні рушійні сили;
- уміння слухати і чути, адекватно сприймати нестандартні прояви поведінки, зовнішнього вигляду, характеру;
- творчий підхід до співпраці [14].

Цей тип відносин повинен найбільш точно характеризувати настанову до автора у професійній діяльності редактора. Учасник такого типу відносин постає перед двома завданням: з одного боку зрозуміти автора, проникнути в його внутрішній світ, з іншого – бути максимально адекватно зрозумілим партнером по спілкуванню.

Роль редактора у процесі редагування визначається метою цього процесу і полягає в тому, що редактор є транслятором повідомлень. Як транслятор він:

- здійснює на основі встановлених норм контроль повідомлення;
- допомагає здійснити “переклад” повідомлення з внутрішньої мови автора на зовнішню мову реципієнта;
- “прив'язує” повідомлення до конкретних умов акту його передачі;
- за низкою параметрів оптимізує повідомлення.

У зв'язку з цим необхідно деталізувати ланку “редактор-текст-автор”, приймаючи до уваги, що редактор виступає “активним фільтром”. “Фільтрація” відбувається через послідовність блоків, які приймають участь у прийомі, переробці і оцінці інформації. В різних умовах основне навантаження приймає той чи інший блок на одному з рівнів моделі.

У роботі редактора існують об'єктивні труднощі. Справа в тому, що кожен редактор має свої індивідуальні особливості й умови опрацювання повідомлень.

Проте, виходячи з мети редагування, у кінцевому результаті редактор повинен працювати на досягнення соціокультурних цілей (розвиток науки, освіти) і в цьому контексті на автора і читача. Це накладає на нього певні професійні вимоги. Так, лексичний запас редактора повинен бути настільки великим, щоб давати змогу не лише сприйняти повідомлення, а й за наявності в ньому помилок трансформувати його в мову автора. Редактор повинен адаптувати повідомлення не до свого, а до авторського і читацького тезауруса. Що стосується механізмів сприймання, то найчастіше при першому читанні редактор сприймає повідомлення як читач, а при наступних – як автор. Проте реалізувати в повідомленні редактор повинен механізми сприймання.

Таким чином, професія “редактор” передбачає велику міру абстрагування від своїх індивідуальних особливостей та умов праці: власної мови, нормативної бази, власного тезаурусу.

Редагування існує, зокрема, тому, що автор і реципієнт (читацька аудиторія) через відсутність зворотного зв'язку не можуть об'єктивно спілкуватися з потрібною ефективністю. Для її підвищення потрібні редактори, а редакторам для того, щоб забезпечити цю ефективність, необхідна методологія, яка б давала змогу досягти цієї ефективності. Ця методологія має вихідні положення, які базуються на об'єктивних відмінностях, що виникають між автором і редактором у процесі передачі повідомлень, і спричиняють появу цілої низки неузгодженостей, знижуючи ефективність повідомлення (тексту). До таких вихідних положень, на нашу думку, належать наступні:

- автор і редактор можуть по-різному оцінювати новизну повідомлення;
- автор і редактор можуть по-різному генерувати і сприймати модальність повідомлення;
- автор і редактор можуть використовувати для передачі повідомлення різні мови (коди), в яких аналогічні знаки (слова) можуть позначати відмінні образи й мати відмінні значення;
- автор і редактор можуть мати різні тезауруси;
- автор і редактор використовують різні механізми генерування і сприймання повідомлення (тексту);
- автор і редактор можуть використовувати різні норми опрацювання повідомлень.

Будь-яка професійна діяльність постає перед людиною у формі нормативно-схваленого способу дії. У процесі опанування професії людина “розпредметнює” нормативний спосіб, перетворюючи його на індивідуальний спосіб діяльності. Внутрішньою стороною оволодіння діяльністю є формування психологічної системи діяльності на основі індивідуальних якостей суб'єкта діяльності шляхом їх реорганізації, переструктурування, виходячи з мотивів діяльності, цілей та умов. Потреби, інтереси, світогляд, переконання та установки, життєвий досвід, особливості

окремих психічних функцій особистості є вихідною базою для формування психологічної системи діяльності.

Професійна діяльність, як така, не є спонтанною; вона спрямована на досягнення певних цілей та результатів, які зумовлюються метою конкретної дії. Загальний зміст редакційної діяльності полягає у приведенні повідомлення у відповідність з існуючими на даний час нормами, а також його творчою оптимізацією, метою яких є отримання заданого соціального ефекту. Але цей зміст опосередкований спілкуванням з автором і його твором. І саме тому конкретизація даного змісту відбувається через вичленення професійних психологічних функцій (основних напрямів роботи) індивідуально-професійної діяльності редактора, які і будуть зумовлювати професійно важливі особистісні характеристики.

Діяльність редактора, як і будь-яка діяльність, не є простою зовнішньою операцією над об'єктом – вона є переходом суб'єкта в об'єкт. Так встановлюється зв'язок не лише між суб'єктом та його діяльністю, а й між діяльністю та її продуктом. Через перехід в об'єкт, через об'єктивування в ньому формується суб'єкт діяльності [12].

Спосіб здійснення діяльності, якість її результатів регулюються особистими й суспільними вимогами до неї, визначаються, з одного боку, способом постановки предметно-практичного завдання, з іншого – прийняттям особистістю на себе відповідальності за розв'язання завдання загалом. Отже, результатом виступає не лише продукт діяльності, а й співвідношення суб'єкта з розв'язанням завдання в цілому.

Вищим типом регуляції предметно-практичної діяльності слід визнати той, за якого особистість покладає на себе відповідальність за узгодження міри, напряму, характеру активності. При цьому високі вимоги висуваються до таких характеристик суб'єкта, як впевненість і реалістичність (уміння оцінити відповідність умов та вимог завдання, характер своєї активності з можливостями), бажання зробити все можливе для досягнення успіху, подолати дисонанс між домаганнями та можливостями.

Під час розв'язання редактором практичного завдання проявляються його уміння, психологічна стратегія і тактика, широта способів дій, оригінальність, гнучкість поведінки. Гнучка саморегуляція базується на здатності усвідомлювати і виявляти свої психічні та особистісні можливості домірно умовам і вимогам завдання. Можна констатувати, що стрижневим моментом розв'язання практичного завдання є зв'язок динаміки діяльності та мінливості позиції суб'єкта. Психологічно мета, мотивація, умови діяльності в процесі розв'язання практичного завдання змінюються [2; 5; 8].

Практично зіткнення автора з редактором щодо якості оригіналу викликає багато незручностей, зрештою розв'язання в головній редакції питання про передання іншому редакторові оригіналу чи відхилення його як неякісного.

Редакторів легше працювати з молодим автором, оскільки він не дуже впевнений у своїх силах, беззастережно сприймає і засвоює встановлену методику обробки авторських оригіналів. Творчій особистості зробити це буває важче. Творча

особистість зазвичай і стає джерелом конфліктних ситуацій, якщо раніше не здобув визнання у своїй галузі як фахівець високого рівня.

Природно, що роль автора – особлива. Він – носій провідної ідеї, сам втілює задум у літературну форму. Твір – плід його творчих зусиль, засіб досягнення наукових, художніх, а також матеріальних цілей, реалізована можливість самовияву та самоствердження. Проте далеко не завжди оформлення задуму автора задовольняє всі вимоги видавництва. Адже він – особа, яка за регламентом діяльності належить до системи, відмінної від видавництва.

Процедура обробки тексту є інтеграційною, під час діалогу вона відбиває послідовність процедур узгодження оцінок і претензій автора та редактора.

Найпоширенішим випадками виникнення проблемної ситуації є правка-скорочення та погляди на загальну якість авторського оригіналу. Тому шляхи й засоби досягнення мети вищого рівня різні для автора та редактора, а проміжні цілі – бувають протилежні. У виробленні стратегії досягнення певної мети для автора вирішальне значення може мати його суб'єктивний погляд чи обґрунтовані амбіції (він – провідний фахівець у певній галузі знань).

Вивчаючи проблему редактора як суб'єкта предметно-практичної діяльності, ми виходимо з розуміння злитості виконавця з діяльністю: суб'єкт виступає джерелом своїх діянь, у них розкривається й виявляється. Проте якщо суб'єкт лише виявляється своїми діяннями, але не створюється ними, це означає, що він є вже чимось готовим, незалежним від них.

Ми виходили із загальноприйнятого в психології положення про те, що суб'єкт який має творчий потенціал, регулює й удосконалює якість своєї діяльності, розвивається в ній. Особистість розвивається в тій діяльності, яка відповідає певному її ставленню – здійснюючи практичні дії, редактор одночасно реалізує своє ставлення до оточуючого світу

У контексті нашого дослідження важливим аспектом проблеми є те, що в практичній діяльності змінюється не лише об'єкт, а й позиція суб'єкта: внаслідок динамічного характеру діяльності та відповідно до нього змінюється ставлення редактора, мотиви його дій. Отже, не лише діяльність висуває об'єктивні вимоги до суб'єкта щодо її здійснення, а й він сам ставить перед собою різні вимоги, що виявляється в оцінці ним значущості інформації, у довільній регуляції поведінки

Показником становлення майбутнього редактора є виникнення в нього власного ставлення до неї, створення стилю діяльності.

Під час практичної діяльності перед редактором постає завдання вироблення цілей, складання планів дій і перспектив їх реалізації. Стратегія особистості редактора полягає й у прагненні уникнути труднощів. В установці на їх подолання, у виборі орієнтацій на зовнішні опори або власні сили.

У процесі дослідження бралися до уваги два важливі аспекти, пов'язані з діяльністю редактора як суб'єкта: з одного боку, розглядалась індивідуальна

активність, з іншого – спільна. Саме з цих двох аспектів складається цілісний редакційний процес.

Спираючись на ідеї О.О. Леонтьєва, Б.Д. Паригіна, Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, О.О. Брудного, Б.Ф. Ломова, Л.А. Карпенко, В.Н. Панфьорова тощо, спілкування редактора з автором – форма співробітництва; аксіально-ретіальна, особистісно і соціально орієнтована взаємодія, яка одночасно реалізує комунікативну, перцептивну й інтерактивну функції. Особливого значення набуває аналіз мовного спілкування, його основних форм, продукту спілкування – тексту, що дозволяє розкрити особистісні особливості, культурний рівень.

З позиції діяльнісного підходу спілкування розглядається в двох аспектах: в якості атрибуту діяльності і в якості самостійного виду суб'єкт-суб'єктної діяльності – комунікативної.

Треба відзначити, що при наявності різних точок зору в тому, що діяльність – це активність із перетворення об'єктів, а спілкування – це взаємодія, де об'єкт завжди суб'єкт, методологічна спільність цих підходів проявляється в наявності позиції єдності спілкування і діяльності. Науковці визнають і за діяльністю, і за спілкуванням відносну самостійність.

Треба зазначити, що О.О. Леонтьєв розмежовує поняття “взаємодія” і “власне спілкування”. Психолог визначає спілкування “як систему цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей у колективній діяльності, що реалізують суспільні й особистісні, психологічні відносини, і використовують специфічні засоби, насамперед мову” [9, 240]. При цьому, зауважує автор: “Якщо структура взаємодії визначається розподілом трудових функцій, тим індивідуальним “внеском”, що вносить кожний із членів колективу в загальну діяльність, то процеси спілкування можуть мати автономний характер: спілкування необхідне для взаємодії, але та ж сама взаємодія може бути забезпечена спілкуванням різної спрямованості, різного характеру й обсягу” [9, 250].

Теоретичний аналіз спілкування демонструє багато різних підходів до розуміння його сутності, структури та функцій. Він виявив основи суперечностей між розумінням спілкування як діяльності, в якій воно розглядається в системі категорій “суб'єкт – об'єкт”, і розумінням спілкування як взаємодії, де воно розглядається в системі категорій “суб'єкт – суб'єкт”. Попри ці розбіжності в підходах, психологи, що аналізують спілкування, єдині в думці, що його вивчення неможливе поза контекстом спільної діяльності.

Як відомо, основу спілкування становлять специфічні суб'єкт-суб'єктні відносини, які:

- розкривають систему відносин, характерну для індивідуального рівня буття, що розглядається з огляду на принцип дії суспільних відносин і суспільної форми діяльності;
- виступають базовими для дослідження спілкування і розкриття особливостей діяльності; діяльність виступає умовою спілкування, а воно, у

свою чергу, умовою діяльності; на їх перетині виникає новий предмет дослідження – спільна діяльність.

Отже, згідно з цим концептуальним підходом, основним предметом дослідження в цьому разі виявляється саме особистість, взята у системі множинних, розпідпорядкованих суб'єкт-суб'єктних відносин [9]. Удосконалення індивіда як учасника комунікативної діяльності відбувається завдяки вдосконаленню спільного способу дій, мобілізації ресурсів. У спільній діяльності суб'єкт не тільки навчається спілкуватися з іншими, а й розвиває здатність до самоорганізації та саморегуляції.

Спілкування редактора з автором, як форма вербальної взаємодії суб'єктів редакторського процесу, функціонально. Це означає, що воно контактне, інформаційне, координаційне, що встановлює відношення суб'єктів даного процесу. У ньому виявляється синтез трьох основних характеристик: поліоб'єктної спрямованості, поліінформативності та високого ступеня репрезентативності. Називаючи поліоб'єктну спрямованість специфічною характеристикою спілкування редактора з автором, ми маємо на увазі два напрями – на саму взаємодію з автором і на текст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балл Г.О.* Діалогічні універсалії сучасного гуманізму як орієнтири соціальної поведінки // Зб-к наукових праць викладачів і аспірантів факультету менеджменту та маркетингу. – К.: ІВЦ “Політехніка”, 2002. – С. 236-385.
2. *Беляева А.В., Майклз С.* Монолог, діалог, полілог в ситуаціях об'єкції // Психологические исследования общения. – М.: Наука, 1985. – С. 219-244.
3. *Бобнева М.Н.* Нормы общения и внутренний мир личности // Проблемы общения в психологии. – М.: Наука, 1981. – С. 73-81.
4. *Бодалев А.А.* О взаимосвязи общения и отношения // Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – С. 122-127.
5. *Бодалев А.А.* О коммуникативном ядре личности // Советская педагогика. – 1990. – № 5. – С.77-81.
6. *Винославська О.В., Білецька Л.О.* Деякі аспекти підготовки спеціалістів до взаємодії з інформаційно-професійним середовищем // Вісник НТУУ “КПІ”: Наук.-метод. сер., 1995. – Вип. 17. – С.17-23.
7. *Климов Е.А.* Психология профессионала. – М.: Ин-т практ. психологии, 1996. – 400 с.
8. *Ламм А.А.* Особенности межличностного взаимодействия в условиях дискуссионно-проблемной ситуации // Личность в общении и деятельности. – Ульяновск, 1985. – С.56-67.
9. *Левченко О.М.* Формування творчої особистості студентів // Актуальні проблеми психології. - К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2001. – Ч.2. – С. 85-88.
10. *Ломов Б.Ф.* К проблеме деятельности в психологии // Психологический журнал. – 1981. – №5. – С.3-22.
11. *Обозов Н.Н.* Психологическая культура отношений: Метод. пособие. – СПб.: МАПН, 1995. – 33 с.
12. *Проблема общения в психологии / Под ред. А.А. Бодалева.* – М.: АН СССР, 1981. – 278 с.

13. *Рибалка В.В.* Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібник. – К.: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 1996. – 236 с.
14. *Шадриков В.Д.* Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. – М.: Наука, 1982. – 231 с.

